

Stijn Bruers

Goed bedoeld

30 valkuilen voor
de wereldverbeteraar

Houtekiet
Antwerpen / Amsterdam

Inhoud

Inleiding	9
De schadelijkheid van goedbedoelde acties	11
Een persoonlijke getuigenis	13
Wat is irrationeel?	17
Irrationele politiek	18
Milieu en duurzaamheid	25
1. Lokaal voedsel en palmolie	27
2. Biologisch voedsel	33
3. Veerkracht en voedselverspilling	47
4. Genetische manipulatie	50
5. Kernenergie	77
6. Lowtech kleinschaligheid en radicale ecologie	90
7. Bodemgebonden landbouw	98
8. Kunststoffen	103
9. Overconsumptie en degrowth	111
10. Overbevolking	126
11. Klimaatalarmisme	133
Dierenwelzijn	141
12. Kippenvlees	143
13. Ovo-vegetarische producten	145
14. Biologisch vlees	147
15. Celweekvlees	153
16. Leed van wilde dieren	156
17. Idealisme versus realisme	173

Sociale rechtvaardigheid	179
18. Feminisme en het patriarchale systeem	181
19. Socialisme en het kapitalistisch systeem	199
20. Eerlijke handel en boycot van sweatshops	220
21. Intersectionaliteit en inclusie	224
22. Politieke correctheid en woke taalgebruik	232
23. Taboe-onderzoek: ras en IQ	245
Gezondheid	251
24. Pesticiden en glyfosaat	253
25. E-nummers en voedingsadditieven	260
26. Vaccins en risicoaversie	263
27. Ivermectine en Big Pharma	273
Veiligheid	281
28. Criminaliteit en strenge straffen	283
29. Migratie en gesloten grenzen	286
Afsluiter	293
30. Fondsenwerving voor een goed doel	295
Slotwoord	299
Noten	303

Voor Eva en Eli

INLEIDING

VALT DE WERELD-
VERBETERAAR VOOR
IRRATIONELE KEUZES?

Irrationeel: kiezen voor onbetrouwbare opvattingen, ondoel-treffende middelen, tegenstrijdige doelen
Wereldverbeteraar: iemand die de wereld een beetje beter wil maken

De schadelijkheid van goedbedoelde acties

Je wilt de wereld verbeteren. Maar de weg naar de hel is geplaveid met goede bedoelingen.

Je komt op voor sociale rechtvaardigheid, ecologische duurzaamheid, maatschappelijke veiligheid, volksgezondheid of dierenwelzijn. Maar de weg naar een betere wereld is bezaaid met valkuilen.

Als wereldverbeteraar sta je voor veel verrassingen. Milieubewuste consumenten, dierenrechtenactivisten, feministen, politici en andere wereldverbeteraars zijn vatbaar voor allerlei denkfouten, waardoor ze soms keuzes maken die meer kwaad dan goed doen. Politieke partijen, dierenopvangcentra, gezondheidsinstellingen, milieuorganisaties en andere goede doelen nemen soms maatregelen of voeren campagnes die eerder contraproductief zijn. Het is tragisch dat wereldverbeteraars vaak zulke averechtse maatregelen nemen. En tragisch dat andere wereldverbeteraars wel bijvoorbeeld het milieu belangrijk vinden, maar zich niet willen aansluiten bij de traditionele milieubeweging, omdat ze vinden dat die veel fouten maakt.

Dit boek bevat een dertigtal voorbeelden van contraproductieve of averechtse keuzes, maatregelen, acties en beleidsvoorstellen. Het zijn irrationele keuzes, want ze leiden ons verder weg van onze doelen. De maatregelen zijn bedoeld om de wereld te verbeteren, maar ze doen het tegendeel. Ze sturen ons in de verkeerde richting.

Dit boek is dan ook een oproep aan elke wereldverbeteraar: denk goed na over je acties. Gebruik je rationele, kritische denkvermogen om denkfouten te voorkomen. Luister naar wetenschappelijk onderzoek in plaats van naar je buikgevoelens. Denk niet zomaar: ‘O, deze milieuorganisatie voert campagne tegen X, dus X zal wel slecht zijn voor het milieu.’ Of: ‘Mijn favoriete politieke partij verdedigt standpunt Y, dus Y zal wel goed zijn.’

Mijn belangrijkste boodschap voor de wereldverbeteraar is: durf van mening te veranderen. Doordat we ons te sterk vastklampen aan onze overtuigingen maken we soms irrationele keuzes wanneer we de wereld willen verbeteren. Vaak laten we onze persoonlijke identiteit sterk bepalen door de opvattingen of overtuigingen die we hebben. Als je bijvoorbeeld de sterke overtuiging hebt dat migratie of kernenergie slecht en gevaarlijk zijn, kan het zijn dat je antimigratie- of antikernenergieopvatting een deel van je identiteit wordt. Het is alsof je getrouwd bent met die opvatting. Dan voel je bijvoorbeeld sterke emoties wanneer iemand je overtuiging bekritiseert, alsof die persoon dan jouw identiteit aanvalt.

De truc is om je identiteit ‘vloeibaar’ te houden, door je niet te sterk te vereenzelvigen met je overtuigingen. Het is alsof die niet diep in jezelf opgeborgen zitten, maar als een wolk rondzweven buiten jezelf. Jij bent niet die wolk van overtuigingen, maar je kunt er wel telkens op teruggrijpen en ze desgewenst ook weer loslaten. Dat maakt het mogelijk om flexibeler van mening te veranderen als je nieuwe informatie vindt over bijvoorbeeld de positieve aspecten van migratie of kernenergie. Je moet natuurlijk overdadig scepticisme of twijfel vermijden, anders raak je als wereldverbeteraar al snel gedemotiveerd om je ook maar ergens voor in te zetten.

Vaak denken we te rigide of te dogmatisch. We zijn niet flexibel genoeg in het updaten of aanpassen van onze overtuigingen. Dat leidt tot halsstarrige overtuigingen, een te grote zelfverzekerdheid en overmoed.

Een techniek om deze rigiditeit in ons denken de pas af te snijden, is onze zekerheidsniveaus stapsgewijs aanpassen op basis van

nieuwe inzichten. Heb je een overtuiging, dan meet het zekerheidsniveau je gevoel van zekerheid: hoe groot schat je de kans dat je overtuiging waar is? Als je bereid bent alles te verwedden om jouw overtuiging, dan ben je honderd procent zeker van je overtuiging. Maar zou je echt alles verwedden?

Door te werken met je zekerheidsniveaus vermijd je zwart-witdenken: je hebt geen absoluut geloof in je overtuiging. Vergelijk het met de wijzertjes op een dashboard: als de wijzer op maximum staat, ben je absoluut overtuigd van je standpunt, alsof je er alles om durft te verwedden. Als hij op minimum staat, ben je er absoluut zeker van dat het tegendeel waar is.

Willen we rationelere keuzes kunnen maken, dan moeten we het gevoel van honderd procent zekerheid schuwen en grijswaarden toelaten in ons gevoel van zekerheid. Telkens als we nieuwe informatie (bijvoorbeeld nieuw wetenschappelijk bewijs) krijgen, moeten we de zekerheidsniveaus een beetje verhogen (als de informatie onze overtuiging bevestigt) of verlagen (als de informatie onze overtuiging tegenspreekt).

Het loskoppelen van je identiteit en je overtuigingen, en het flexibel aanpassen van je zekerheidsniveaus zijn twee belangrijke vaardigheden die je nodig zult hebben bij het lezen van dit boek. Als je ze niet hebt of ontwikkelt, zul je waarschijnlijk in valkuilen belanden.

Een persoonlijke getuigenis

Een boek schrijven over irrationele overtuigingen van wereldverbeteraars, is dat niet riskant? Kan dat niet averechts werken door hen te demotiveren? Misschien. Het is een moeilijke afweging, want het kan hen ook helpen om veel effectiever te worden. Dus jij, wereldverbeteraar, jij kiest er met dit boek toch voor om bij te leren om je acties en engagementen effectiever te maken? Jij laat je toch niet afschrikken door wat kritiek?

Doe ik met dit boek meer kwaad dan goed? Was het schrijven ervan irrationeel? Ik beschouw mezelf als iemand die behoort tot

de sociale bewegingen waarvan ik enkele standpunten in dit boek bekritiseer. Ik beschouw mezelf als milieuactivist, dierenrechtenactivist, antiracist, antiseksist, en zo meer. Daarom ben ik er vrij zeker van dat ik kernwaarden deel met andere activisten en wereldverbeteraars die dit boek als kritiek op hun denken zullen beschouwen. Als je je zo sterk aangevallen voelt door wat ik schrijf, en als je daardoor ofwel ontmoedigd de handdoek in de ring gooit ofwel je nog hardnekkiger gaat vastklampen aan je overtuigingen, dan kun je de vraag stellen waarom iemand als ik, die belangrijke waarden met jou deelt, toch bereid was dit boek te schrijven.

Dus wat dreef me? Zo'n twintig jaar geleden, in mijn studentenjaren aan de universiteit, begon ik me in te zetten voor een betere wereld. Van betogingen voor mensenrechten tot petities voor dierenrechten. Van lezingen over duurzaam voedsel tot studiewerk over de ecologische voetafdruk. Van vrijwilligerswerk voor ontwikkeling in Afrika tot directe acties tegen walvisjacht in Antarctica. Na jaren van actievoeren bij tientallen organisaties vroeg ik me af: wat waren nu de effectiefste acties, goede doelen en maatregelen die ik steunde?

Zo kwam ik in contact met de effectief-altruïsmebeweging: een groep van kritisch denkende wereldverbeteraars die met grondige analyses en wetenschappelijk bewijs op zoek gaan naar de beste maatregelen om goed te doen in de wereld.

Eerst moeten we natuurlijk helder krijgen wat we bedoelen met 'goed doen'. Dat verwijst naar het 'altruïsme' in 'effectief altruïsme': het helpen van anderen. Wie zijn die anderen? Vallen daar ook dieren onder? In welke opzichten zijn zij gelijkwaardig aan mensen? Ik besloot een doctoraalonderzoek te doen in de moraalfilosofie.

Maar weten wat 'goed doen' is, is niet voldoende. We moeten ook weten wat effectief is. Welke middelen zijn doeltreffend? Daarom besloot ik economie te studeren. Economie kun je immers omschrijven als de studie van de keuze van optimale middelen. Economen onderzoeken bijvoorbeeld welke mechanismen (markt-systemen, verkiezingssystemen, prijsmechanismen...) ons (indivi-

duen, consumenten, producenten, overheden...) in staat stellen de optimale keuze van middelen te maken.

Door mijn studies begon ik te beseffen dat sommige van mijn ethische waarden eigenlijk niet zo goed waren en sommige van mijn acties helemaal niet zo effectief. Dat veroorzaakte een ware revolutie in mijn denken. Ik ben de afgelopen jaren op vele vlakken van mening veranderd. Bijna alle onderwerpen die in dit boek de revue passeren, zijn opvattingen die ik vroeger geloofde en maatregelen die ik steunde, maar waar ik nu een heel andere kijk op heb gekregen. Dit is dus een boek dat ik graag twintig jaar geleden had willen lezen, toen ik begon met mijn engagementen voor een betere wereld. Dan had ik tientallen valkuilen kunnen ontwijken.

De eerste keer dat ik fundamenteel van mening veranderde, was in de lente van 2015. Als progressieve milieuactivist ergerde ik mij aan de onwetenschappelijke of pseudowetenschappelijke houding van bijvoorbeeld rechts-conservatieve klimaatontkenners die ongefundeerd twijfel zaaien over de ernst van de door mensen veroorzaakte klimaatverandering. Ik was van mening dat alle standpunten van de grote milieuorganisaties spoorden met de wetenschap. Ze verwijzen bijvoorbeeld vaak naar de wetenschappelijke consensus over klimaatverandering. Van kritische denkers die strijden tegen pseudowetenschap (zoals de mensen van de Studiekring voor de Kritische Evaluatie van Pseudowetenschap en het Paranormale of SKEPP) hoorde ik echter af en toe de stem dat ook milieuactivisten wel eens onwetenschappelijke standpunten innemen.

Neem nu het verzet tegen genetische manipulatie. Ik heb me als milieuactivist jarenlang verzet tegen het gebruik van genetisch gemanipuleerde organismen (ggo's) in de landbouw, met het geloof dat dat slecht was voor de biodiversiteit, de gezondheid van consumenten en de welvaart van arme boeren. Volgens de 'skeptici' zijn ggo's wel goed en heeft de milieubeweging het gewoon mis.

Mijn eerste reactie was dat die 'skeptici' gewoon niet mijn waarden deelden: als ze zo tegen de ideeën van de milieubewe-

ging ingingen, dan waren ze gewoon niet echt bekommerd om het milieu. Waarschijnlijk waren ze met hun pro-ggo-standpunt beïnvloed door de agrochemische industrie, toch? Maar het knaagde en ik kreeg het gevoel dat ik hen te veel kwade wil toeschreef. Daarom besloot ik om mijn jarenlange activisme even los te laten en zo onpartijdig mogelijk te kijken naar wat de wetenschap te zeggen heeft over ggo's.

Als leek ging ik op zoek naar de betrouwbaarste wetenschappelijke inzichten. Daarom las ik meta-analyses (wetenschappelijke overzichtsstudies) en rapporten die de mate van consensus onder wetenschappers in kaart brengen. Ik ging op zoek naar de betrouwbaarste experts en luisterde naar wat zij te zeggen hadden. Al snel werd het duidelijk: ggo's kunnen een positieve bijdrage leveren aan het milieu, de volksgezondheid en de economische welvaart van arme boeren. Ik werd voorstander van ggo's, ondanks mijn lidmaatschap van en activisme bij milieuorganisaties en een politieke partij die tegen ggo's zijn. Het is niet eenvoudig om tegen de stroom in te roeien binnen organisaties waarbij je je sterk betrokken voelt.

Na mijn ggo-bocht in 2015 veranderde ik in enkele jaren tijd sterk van mening over meer dan twintig onderwerpen die me na aan het hart lagen. Dit boek is voor een groot deel het relaas van die ommezwaaien. Als wereldverbeteraar kun je nu denken dat ik nogal wispelturig in mijn opvattingen ben, en door een gebrekkig denkvermogen de neiging heb om op dwaalsporen te belanden. Maar de kans is ook groot dat jij, net als ik, foutieve opvattingen hebt over je engagementen voor een betere wereld.

Dat dit opschepperig gaat klinken, moet ik even doorslikken, maar: stel dat iemand (ik) met drie hogere opleidingen (een doctoraat in de natuurkunde, een doctoraat in de moraalfilosofie en een gevorderde master in de economie) beweert na jarenlang zelfkritisch onderzoek over meer dan twintig belangrijke thema's van mening te zijn veranderd... hoe groot schat jij dan de kans dat jij momenteel in alles gelijk hebt? Als je gelooft dat al jouw standpunten de waarheid zijn, maak je jezelf dan niet wat wijs?

Bij deze dus een oproep aan alle wereldverbeteraars: durf van mening te veranderen op basis van goede argumenten en wetenschappelijk bewijs. Laat je dwarse standpunten horen en vertel over je ervaringen met het veranderen van mening.

Wat is irrationeel?

Nog een misverstand dat de wereld uit moet: irrationeel betekent niet hetzelfde als ‘emotioneel’ of ‘intuïtief’. Emoties en intuïties kunnen wel degelijk waardevol zijn en een belangrijke rol spelen in ons engagement voor een betere wereld. Soms zijn ze echter misleidend. Wat is dan wel irrationeel? Er zijn drie verschillende betekenissen.

Ten eerste kan irrationeel betekenen dat onze doelen en waarden *inconsistent* zijn. Dan bevatten ze onderlinge tegenstrijdigheden of ongewenste willekeur. Dan weten we niet echt goed wat we precies willen realiseren in de wereld. Een wereldverbeteraar die tegelijk omhoog en omlaag wil, of een willekeurige richting kiest, dat komt niet goed. Hebben we samenhangende of consistente doelen, dan spreken we van axiologische rationaliteit, naar het Griekse woord *axia* (‘waarde’).

Ten tweede kunnen onze gekozen middelen *ineffectief* zijn. Ook dat is irrationeel: de maatregelen die we dan nemen zijn niet doeltreffend. Een wereldverbeteraar met goede bedoelingen maar contraproductieve middelen, dat komt al evenmin goed. Hebben we wel doeltreffende middelen, dan spreken we van instrumentele rationaliteit.

Ten derde kan irrationeel verwijzen naar onze overtuigingen die *inaccuraat* zijn. We hebben dan geen betrouwbaar beeld van de wereld. Een wereldverbeteraar met een onbetrouwbaar wereldbeeld, dat komt al evenzeer niet goed. Hebben we wel accurate overtuigingen, dan spreken we van epistemische rationaliteit, naar het Griekse woord *epistèmè* (‘kennis’).

Rationaliteit is een drieluik van betrouwbare meningen, doeltreffende middelen en consistente doelen. Om rationeel te zijn

hebben we accurate overtuigingen nodig om doeltreffende middelen te vinden. Die doeltreffende middelen hebben we vervolgens nodig om onze consistente doelen te bereiken. Een rationele wereldverbeteraar stelt zichzelf dus drie vragen.

- Hoe goed of betrouwbaar is mijn kennis van de wereld?
- Hoe goed of doeltreffend zijn mijn middelen?
- Hoe goed of samenhangend zijn mijn doelen en waarden?

Irrationale politiek

Wat als politiek een puzzel was? Stel, je bent thuis een kruiswoordraadsel aan het invullen. Je partner komt langs, kijkt er even naar en zegt: ‘Schat, ik denk dat je dit woord fout hebt, dat is met lange ij.’ Hoe reageer je? Zoals een minister die het regeringsbeleid komt verdedigen en bekritiseerd wordt door de oppositie in een parlementair debat? Nee, je hoort die minister nooit zeggen: ‘Dankjewel, ik had het inderdaad mis, mijn oplossing klopt niet.’ Bij een kruiswoordpuzzel zijn we meteen bereid om onze fout in te zien en toe te geven. We veranderen van mening. Als we een dergelijke reactie nooit zien in een parlementair debat, wat zegt dat dan over de politiek?

Veel kiezers wantrouwen de politiek. Ze willen niet gaan stemmen omdat ze denken dat de politici gemanipuleerd worden door de media, geld krijgen van de grote bedrijven of meegesleept worden door een wispelturig kiespubliek. Er zijn natuurlijk omkoopschandalen en financiële belangenconflicten bij politici, maar misschien overschatten we die problemen en onderschatten we een andere bedreiging voor onze democratie: irrationaliteit.

Politici zijn feilbare mensen. Net zoals wij maken ze wel eens spontane, onbewuste en systematische denkfouten waardoor hun keuzes niet in overeenstemming zijn met hun belangrijkste morele waarden en doelen. Net zoals er optische illusies bestaan en onze zintuigen daarom niet altijd te vertrouwen zijn, zijn er morele illusies en morele blinde vlekken, waardoor ons oordeel-

vermogen niet altijd te vertrouwen is. Verstorende emoties, spontane denkfouten en hardnekkige vooroordelen spelen politici ook parten. Daardoor zullen zij fouten maken en die niet willen toegeven.

Een rationele politiek bestaat uit drie dingen: accurate overtuigingen hebben die ons helpen bij het kiezen van effectieve middelen, om zo onze consistente doelen te bereiken. Een goede indicatie voor een rationele politiek is de mate waarin politici hun meningen herzien. Als individuele politicus van mening veranderen binnen een partij is echter niet simpel, omdat we vatbaar zijn voor groepsdenken. Er is een sterke sociale groepsdruk om je te conformeren aan partijstandpunten. Dwarsdenken binnen een partij zou eigenlijk aangemoedigd moeten worden.

Er is natuurlijk ook de vrees voor gezichtsverlies wanneer een politicus van mening verandert. Alsof hij of zij meedraait met de wind. Hier hebben kiezers een belangrijke verantwoordelijkheid. In de aanloop naar verkiezingen kunnen zij aan kandidaten vragen of ze al eens sterk van mening zijn veranderd over een politieke opvatting die hen vroeger heel dierbaar was. Indien ja, dan is dat een aanwijzing dat die politicus rationele beslissingen kan nemen. In hun evaluaties van ministers en parlementsleden kunnen journalisten ook de bereidheid om van mening te veranderen meenemen.

Van mening veranderen over een politiek standpunt vraagt oefening. Idealiter reageren politici bij terechte kritiek op een gelijkaardige manier als jij op je partner die je wijst op een fout in een kruiswoordraadsel. Je persoonlijke identiteit staat niet op het spel, je bent niet getrouwd met dat foutief gespelde woord.

Als we een cultuur creëren waarin het bon ton is om als politicus van mening te veranderen, dan gaan onze volksvertegenwoordigers ietsje rationelere keuzes maken. En omdat politici veel macht hebben, kan dat een grote positieve impact hebben op de wereld.

Alle politici, zowel van linkse als rechtse strekking, hebben onbetrouwbare overtuigingen. Een linkse, antikapitalistische politicus kan het mis hebben over de impact van een economi-

sche maatregel op de werkloosheid. Een rechtse, kapitalistische politicus kan de gevolgen van de uitstoot van broeikasgassen op het klimaat verkeerd beoordelen. Die foutieve mening van een rechtse, conservatieve klimaatontkenner is waarschijnlijk het gevolg van de associatie tussen klimaatactivisme en antikapitalisme. In zijn ogen willen veel klimaatactivisten de klimaatverandering tegengaan door het kapitalistische systeem omver te werpen. Stel dat klimaatactivisten hadden voorgesteld om het klimaatprobleem aan te pakken met technologische innovaties, door ons land op de wereldkaart te zetten als kernregio voor onderzoek en ontwikkeling naar klimaatvriendelijke technologieën, dan zouden rechtse, kapitalistische politici daar waarschijnlijk sneller oren naar hebben gehad en de klimaatverandering niet meer simpelweg ontkennen.

Onbetrouwbare overtuigingen vormen slechts één aspect van irrationaliteit. Wat met de andere twee? Het valt me op dat rechtse politieke partijen vaak irrationeel zijn over de keuze van doelen, terwijl linkse politieke partijen vaak irrationeel zijn over de keuze van middelen.

Laten we even kijken naar de doelen. Moraalpsycholoog Jonathan Haidt spreekt van zes morele grondslagen, alsof we zes morele smaken hebben. Uit zijn onderzoek blijkt dat mensen die aan de linkerkant van het politieke spectrum zitten drie morele doelen waarderen:

1. zorgzaamheid, het tegendeel van schadelijkheid,
2. rechtvaardigheid of eerlijkheid, het tegendeel van onrecht of bedrog,
3. vrijheid, het tegendeel van onderdrukking.

Dit zijn veelal individualistische waarden, want ze verwijzen naar de belangen van individuen. Mensen aan de rechterkant van het politieke spectrum waarderen daarnaast ook sterk de volgende drie morele doelen: